

ÜMMÜ CEMİL

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sire*², I, 354-356; Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî, *Nesebü Kureyş* (nşr. E. Lévi-Provençal), Kahire 1982, s. 89, 90, 121, 123; İbn Beşkûvâl, *Ğavâmizü'l-esmâ'il-l-mühbeme* (nşr. İzzeddin Ali es-Seyyid – M. Kemâleddin İzzeddin), Beyrut 1407/1987, s. 190-191; Elmalılı, *Hak Dî-ni*, VIII, 5884; IX, 6257-6268; Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ*³, I, 208; Mehmed Zihni, *Meşâhîrü'n-nisâ* (haz. Bedrettin Çetiner), İstanbul 1982, I, 72; Köksal, *İslâm Tarihi* (Mekke), II, 75-79; M. Hüseyin el-Hâirî, *Terâcîmü a'lâmi'n-nisâ*⁴, Beyrut 1407/1987, I, 245; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (Tuğ), I, 91; İbrahim Sarıçam, *Emevî-Hâşimî İlişkileri*, Ankara 1997, s. 85, 86, 118, 119, 150, 153.

GÜLGÜN UYAR

ÜMMÜ'D-DERDÂ el-ESLEMİYYE

(اُمُّ الدرداء الأسلمية)

Ümmü Muhammed Hayre bint
Ebî Hadred
b. Umeyr el-Eslemîyye
(ö. 30/650)

Kadın sahâbî.

Sahâbî Ebü'd-Derdâ'nın hanımıdır. Bazı kaynaklarda ismi Kerîme diye geçmekle birlikte (İbn Hibbân, III, 358) adının Hayre olduğu bilgisi yaygındır. İsmi Selâme veya Abd şeklinde zikredilen babası Ebû Hadred ile kardeşi Abdullah da sahâbîdir. Ebü'd-Derdâ, Ümmü'd-Derdâ künyesiyle tanınan iki hanımla evlenmişti. Bunların ilki olan Hayre bint Ebû Hadred, Ümmü'd-Derdâ el-Kübrâ diye bilinir. Diğer hanımı Ümmü'd-Derdâ el-Vassâbiyye ise tâbiîndendir. Ebü'd-Derdâ ile iki hanımının künyelendikleri Derdâ, Ebü'd-Derdâ'nın diğer bir hanımından doğan kızıdır (İbnü'l-Cevzî, IV, 294). Ensar içinde İslâm'a en son girenler arasında yer alan Ebü'd-Derdâ'nın hidayete eriş sürecinde Ümmü'd-Derdâ'nın söylediği rivayet edilen bazı sözler onun kocasından önce müslüman olduğuna işaret etmektedir. Rivayete göre Abdullah b. Revâha ile Muhammed b. Mesleme bir gün Ebü'd-Derdâ'nın evine girerek putunu kırdığından Ebü'd-Derdâ eve döndüğünde putun parçalarını toplamaya çalışırken Ümmü'd-Derdâ, "Onun bir kimseye faydası olsa önce kendini korurdu" demiştir (Zehebî, II, 340).

Ümmü'd-Derdâ akıllı, faziletli ve ibadette düşkün bir kadındı. Ebü'd-Derdâ'nın ibadetlerde aşırıya kaçması onu bazı sıkıntılara katlanmak zorunda bıraktı. Resûl-i Ekrem'in Ebü'd-Derdâ ile kardeş ilân ettiği Selmân-ı Fârisî, Ebü'd-Derdâ'yı ziyarette geldiği bir sırada Ümmü'd-Derdâ'yı eski kıyafetler içinde bakımsız halde görünce bunun sebebini sordu. Onun, "Kardeşin

Ebü'd-Derdâ'nın dünya ile işi olmaz" diye sitemli bir cevap vermesi üzerine Selmân, sünnete aykırı gördüğü bu zühd anlayışının hatalı olduğunu Ebü'd-Derdâ'ya anlattı ve kendisi üzerinde ailesinin de hakları bulunduğunu hatırlattı. Durumu öğrenen Resûl-i Ekrem, Selmân'ın haklı olduğunu söyledi (Buhârî, "Şavm", 51, "Edeb", 86; Tirmizî, "Zühd", 64). Ümmü'd-Derdâ, Ebü'd-Derdâ'dan iki yıl önce 30 (650) yılında Dimaşk'ta vefat etti. Ümmü'd-Derdâ'nın oğlu Bilâl babasından bir müddet sonra Abdülmelik b. Mervân'ın halifeliğine kadar Şam kadılığı ve Dimaşk emirliği yapmış, Şam halkı tâbiîn nesline mensup bu âlimden hadis rivayet etmiştir. Ümmü'd-Derdâ hem Resûl-i Ekrem'den hem de kocası Ebü'd-Derdâ'dan rivayette bulunmuş, kendisinden oğlu Bilâl, Ümmü'd-Derdâ el-Vassâbiyye, Meymûn b. Mihrân, üvey kızı Derdâ'nın kocası Safvân b. Abdullah gibi tâbiîler hadis nakletmiştir. Ancak burada adı geçenlerden bazılarının onun vefatından sonra doğmaları ve Ümmü'd-Derdâ el-Vassâbiyye'nin öğrencileri olmaları bu iki hanımın rivayetlerinin karıştırıldığını göstermektedir. Ümmü'd-Derdâ'nın hadisleri Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde ve Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-kebir*'inde yer almıştır. *Şahîhâyn*'da rivayetleri görülen Ümmü'd-Derdâ ise Ümmü'd-Derdâ el-Vassâbiyye'dir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hibbân, *es-Şikât*, III, 358; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamîd Abdülmecîd es-Selefi), Beyrut, ts. (Dâru ihyâi't-türâsî'l-Arabî), XXIV, 252-255; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 447-448; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, II, 30; İbn Asâkir, *Târihu Dimaşk*, LXIX, 114; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-şafve*, IV, 294-297; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe* (nşr. Halîl Me'mûn Şihâ), Beyrut 1418/1997, V, 275-276, 444; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*⁵, II, 340; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 295; Abdullah Aydınlı, "Ebü'd-Derdâ", *DİA*, X, 310-311.

AYŞE ESRA ŞAHYAR

ÜMMÜ'D-DERDÂ el-VASSÂBİYYE

(اُمُّ الدرداء الوصائية)

Hüceyme bint Huyey el-Vassâbiyye
(ö. 81/701 [?])

Kadın tâbiî, fakih ve muhaddis.

Adı Cüheyme el-Evsâbiyye şeklinde de kaydedilir. Sahâbeden Ebü'd-Derdâ'nın Ümmü'd-Derdâ künyesiyle bilinen iki hanımından küçük olanıdır ve Ümmü'd-Derdâ es-Suğrâ diye tanınmıştır. Hem Ebü'd-Derdâ'nın hem bu iki hanımının künyelendikleri Derdâ, Ebü'd-Derdâ'nın bir başka hanımdan doğan kızıdır (İbnü'l-Cevzî, IV, 294).

Yetim bir kız olarak çocukluğunu Ebü'd-Derdâ'nın evinde geçiren Hüceyme ondan kıraat öğrendi ve çok küçük yaşta kendisine Kur'an'ı arzetti. Küçüklüğünde Ebü'd-Derdâ ile mescide gider, onun kıraat derslerine katılırdı. Büyüdükten sonra sadece hanımların katıldığı derslere ve meclislere devam etti. Hüceyme, Ümmü'd-Derdâ el-Kübrâ diye bilinen Hayre bint Ebû Hadred'in 30 (650) yılında vefatının ardından Ebü'd-Derdâ ile evlendi. Ancak kocası 32 (652) yılında vefat ettiğinden bu evlilik çok kısa sürdü. Ümmü'd-Derdâ'nın âhirette de kendisiyle birlikte olmak istediğini ölüm döşeğinde iken söylemesi üzerine Ebü'd-Derdâ ona bu takdirde kendisinden sonra kimseyle evlenmemesini tavsiye etti. Nitekim Ebü'd-Derdâ'nın ölümünün ardından Suriye Valisi Muâviye b. Ebû Süfyân kendisine tâlîp olunca, "Ben Ebü'd-Derdâ'nın Resûlullah'tan naklen, 'Kadın âhirette son evlendiği kocasıyla birlikte olacaktır' dediğini duydum. Bu sebeple ondan sonra kimseyle evlenmeyeceğim" dediği zikredilmiştir (İbn Asâkir, LXX, 152-155). Ümmü'd-Derdâ 81 (701) yılında haccetti, aynı yıl veya ertesi yıl Dimaşk'ta vefat etti. Onun ve Ebü'd-Derdâ'nın kabirleri Bâbüs-sagîr Kabristanı'nda olup ikisine ait mezar taşları 1938'de bulunarak koruma altına alınmıştır (*DİA*, X, 310).

Ümmü'd-Derdâ, kadın tâbiîn nesli içinde Hafsa bint Sîrîn ve Amre bint Abdurrahman'dan sonra en önemli âlim olup (İbnü's-Salâh, s. 306) kıraat, fıkıh ve hadis bilgisiyle şöhret kazanmıştır. Kendisinin Dimaşk Mescidi'nin kuzey tarafında bir ders halkası vardı. Burada aralarında erkeklerin de bulunduğu pek çok kişi kendisinden ilim öğrenmiştir (Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr, XII, 336). Ümmü'd-Derdâ'nın kıraattaki öğrencileri arasında İbrâhim b. Ebû Able, Atıyye b. Kays ve Yûnus b. Hübeyre sayılmaktadır (İbnü'l-Cezerî, II, 354). Emevî Halifesi Abdülmelik b. Mervân da mescide gelir, onun fıkıh derslerini dinlerdi. Ayrıca Ümmü'd-Derdâ'dan birçok hadis nakledilmiş, rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer almıştır. Başta Ebü'd-Derdâ olmak üzere Hz. Âişe, Ebû Hüreyre, Selmân-ı Fârisî, Kâ'b b. Âsım el-Eş'arî, Ümmü'd-Derdâ el-Eslemîyye ve Fedâle b. Ubeyd el-Ensârî'den hadis rivayet eden Ümmü'd-Derdâ'nın öğrencileri arasında Zeyd b. Eslem, Seleme b. Dînâr, Sâlim b. Ebü'l-Ca'd, Şehr b. Havşeb, Talha b. Ubeydullah b. Küreyz, üvey oğlu Bilâl ve üvey kızı Derdâ'nın kocası Safvân b. Abdullah gibi tâbiîn tabakasından pek çok kişi vardır.